

missarium sequitur, si mora non intercessit. Sed quia non ut heres fideicommissum (ut sic dixerim) suppleat, postulat; sed *qualis nunc est hereditas*, desideret restitui sibi: nequaquam id debet heres recusare; nam et quodammodo⁴⁴ in partem hereditatis senatus recipi voluit fideicommissarium, et haberi heredis loco, pro qua parteei restituta esset hereditas. Sed cum hereditarios *nummos foeneraverit*, aut ex fundis fructus percipit: nihil eo nomine prestat ei, cui hereditas per fideicommissum relicta est, si non intercessit mora, scilicet qua suo periculo foeneravit, colendove fundo, vel in cogendis fructibus insumpsit operam: nec æquum erat, alterius (ut sic dixeris) procuratorem constitui. Nullum autem impendium vel opera intercedit heredis, cum his modis, de quibus est quasitum augmentum [heredis] recepit.

45. *MODESTINUS*, lib. singul. de Eumeticis.

Qui totam hereditatem restituere rogatus, quartam retinere non vult, fidemque⁴⁵ obsequium defuncti precibus præbere desiderat: sua sponte adire debet hereditatem, quasi ex Trebelliano eam restitutus; suaserim tamen, suspectam potius dicere hereditatem, coactusque a prætore restituat: hoc enim casu ex [ipso] Trebelliano restituere videtur: exposito hereditario metu universas actiones in eum transferri qui recipit hereditatem.

46. *JAVOLENUS*, lib. 11 Epistularum.

Seius Saturninus archieubernus ex classe britannica testamento fiduciarium reliquit heredem Valerium Maximum trierarchum: a quo petit, ut filio suo *Seio Oceano*, cum ad annos sedecim pervenisset, hereditatem restitueret: Seius Oceanus, antequam impleteret annos, defunctus est: nunc Mallius Seneca, qui se avunculum Seii Oceani dicit, proximitatis nomine hæc bona petit: Maximus autem trierarchus sibi ea vindicat ideo, quia defunctus est is, cui restituere iustus erat. Quæro ergo, utrum hæc bona ad Valerium Maximum trierarchum heredem fiduciarium pertineant, an ad Mallium Senecam, qui se pueri defuncti avunculum esse dicit? Respondi: Si Seius Oceanus, cui fideicommissa hereditas ex testamento Seii Saturnini, cum annos sedecim haberet, a Valerio Maximo fiduciario herede restitui debeat, priusquam præfinitum tempus ætatis impleat, decessit: fiduciaria hereditas ad eum pertinet, ad quem cætera bona Oceani pertinuerint: quoniam dies fideicommissi vivo Oceano cessit: scilicet si prorogando⁴⁶ tempus solutionis, tutelam magis heredi fiduciario permisisse, quam incertum diem fideicommissi constituisse videatur.

47. *POMPOSIUS*, lib. 1 varium Lectionum.

Si heredi ejus, cui natura debuerit, aliquis solverit: ei, cui fideicommissa hereditas relicta sit, id reddendum.

48. *PAULUS*, lib. 14 Responsorum.

[Paulus respondit]: Si certa portio hereditatis alicui relicta proponitur, et is res hereditarias quasdam furatus sit: in his rebus, quas subtraxit, denegari ei petitionem oportere, recte respondetur.

49. *PAPINIUS*, lib. 3 Questionum.

Cum hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituitur, si res urgeat⁴⁷, et metus erit ne per absentiam forte fideicommissarii dies actionis exeat: heres iudicium suscipere cogitur. — § 1. Similique modo, filio de possessione contra tabulas deliberante, scriptus heres a creditoribus hereditariis convenitur.

50. *Idem*, lib. 11 Questionum.

Imperator Hadrianus, cum Vivius Cerealis filio suo Vivio Simonidi, si in potestate sua esse desisset, hereditatem restituere rogatus esset, ac multa in fraudem [fideicommissi] fieri probaretur: restitui hereditatem filio iussit, ita ne quid in ea pecunia, quamdiu filius ejus viveret, juris haberet; nam quia cautiones non poterant interponi conservata patria potestate, damnus conditionis propter fraudem inflixit; post decreti autem auctoritatem, in ea hereditate filio militi comparari debuit, si res a possessoribus peti, vel etiam cum debitoribus agi oporteret: sed paternæ reverentiæ congruum est, egenti forte patri officio iudicis ex accessionibus hereditariis emolumentum præstari.

51. *Idem*, lib. 17 Questionum.

Cum heres deductis legatis hereditatem per fideicommissum restituere rogatur, non placet ea legata deduci, quæ peti non poterant. Sed cum uxori pro parte heredi scripte dos prælegatur, eaque deductis legatis hereditatem restituere rogatur: etiam si quartam, quam per legem Falcidiam retinet, tantum efficiat, quantum in dote est, tamen pro sua por-

⁴⁴ *Adde* L. 5, § 1, in fin. sup. quod cum eo, qui in aliena potest. — 45. L. 5, § 15, sup. de capt. inter vir. et uxor.; L. 1, C. ad leg. Falcid.; § 6, Inst. de fideicom. hered. — 46. L. 1, § 2, § 1, vir.; L. 5, C. quando dies legit. — 47. L. 27, § 7, sup. h. t. — 48. L. 55, inf. cod. — 49.

tionem dotis prælegata partem deducit: cum enim utrumque consequitur, nihil interest inter hanc mulierem, et quemvis alium creditorem, heredem institutum, et hereditatem restituere rogatum. Idem probatur, et si non deductis legatis fideicommissum ab ea relictum sit.

52. *Idem*, lib. 19 Questionum.

Si res aliena Titio legata fuerit, isque domino rei herede instituto petierit, ut hereditatem Mævio restituat: Mævius legatum inutiliter petet, non enim poterit consequi, quod ad institutum, id est, rei dominum pervenire non poterat. — § 1. Servus ab altero ex heredibus libertatem⁴⁸, ab altero fideicommissum hereditatis accepit: si neuter adire velit, nulla prætoris partes erunt: quia neque propter solam libertatem compellitur adire; neque is a quo libertas data non est, propter eum, qui nondum liber est, ut adeat compellitur; et senatusconsulto locus est, cum ab omnibus directa vel fideicommissa libertas ab eo datur, a quo hereditas quoque relinquatur; sed si forte is, a quo libertas data est, portionem suam repudiavit, vel conditione exclusus est: cum portio ejus ad alterum pervenerit, defendi poterit adire⁴⁹ cogendum: quid enim interest, quo jure debitor libertatis et hereditatis idem esse cœperit?

53. *Idem*, lib. 20 Questionum.

Non est cogendus heres suspectam adire hereditatem ab eo, cui libertas a legatario⁵⁰, hereditas ab herede relicta est: cum status hominis ex legato pendeat, et nemo se cogatur adstringere hereditariis actionibus propter legatum; quid enim, si inter moras non manumittente legatario servus decesserit? si autem vivo testatore legatarius decesserit: benigne respondetur, cogendum adire, cum in ipsius sit potestate, manumisso restituere hereditatem.

54. *Idem*, lib. 19 Questionum.

Titius rogatus est, quod ex hereditate superfuisset⁵¹, Mævio restituere: quod medio tempore alienatum vel deminutum est, ita quandoque peti non poterit, si non intervendi fideicommissi gratia tale aliquid factum probetur; verbis enim fideicommissi bonam fidem inesse, constat. Divus autem Marcus, cum de fideicommissaria hereditate cognosceret, his verbis, *Quidquid ex hereditate mea superfuerit, rogo restitui*, et viri boni arbitrium inesse credidit; iudicavit enim erogationes, quæ hereditate factæ dicebantur, non ad solam fideicommissi deminutionem pertinere: sed pro rata patrimonii, quod heres proprium habuit, distribui oportere; quod mihi videtur non tantum æquitatis ratione, verum exemplo quoque motus fuisse. Cum enim de conferendis bonis fratribus ab emancipato filio quæreretur, præcipuum autem, quod in castris fuerat adquisitum militi, relinquere placeret: consultus imperator, sumptus quos miles fecerat, non ex eo tantummodo patrimonio, quod munus collationis pati debuit, sed pro rata etiam castrensium pecunie decedere oportere constituit. Propter huiusmodi tractatus Mævius fideicommissi nomine cautionem exigere debet⁵²; quod eo pertinet, non ut ex stipulatione petatur, quod ex fideicommisso peti non poterit; sed ut habeat fideiussores ejus quantitatis, quam ex fideicommissio petere potuit.

55. *Idem*, lib. 20 Questionum.

Si patroni filius extrario restituerit ex Trebelliano hereditatem, operarum actio, quæ⁵³ transferri non potuit, apud heredem manebit: nec ei nocebit exceptio, cum eadem prodesse non posset ei, qui fideicommissum accepit; et generatim ita respondendum est, non summo heredem, neque liberari ex his causis, quæ non pertinent ad restitutionem. — § 1. Imperator Titus Antoninus rescriptit, in tempus⁵⁴ directo data libertate, non esse representandam hereditatis restitutionem, quando persona non est cui restitui potest. — § 2. Qui fideicommissam hereditatem ex Trebelliano, cum suspecta⁵⁵ diceretur, totam recepit; si ipse quoque rogatus sit alii restituere, totum⁵⁶ restituere cogetur: et erit in hac quoque restitutione Trebelliano locus: quartam enim Falcidie jure fideicommissarius retinere non potuit. Nec ad rem pertinet, quod nisi prior, ut adiretur hereditas, desiderasset, fideicommissum secundo loco datum interdixisset: cum enim semel adita est hereditas, omnis defuncti voluntas rata constituitur. Non est contrarium, quod legata cætera non ultra dodrantem præstat; aliud est enim ex persona heredis conveniri: aliud proprio nomine defuncti precibus adstringi. Secundum quæ potest dici, non esse priore tantum desiderante cogendum institutum adire, ubi nulla portio remansura sit apud eum: utique si confestim, vel post tempus cum fructibus rogatus est reddere; sed et si sine fructibus rogatus est reddere, non erit idonea quantitas ad inferendam adempti necessitatem: nec ad rem pertinebit, si prior etiam liber-

L. 2, § 1, sup. cod. — 20. L. 52, § 1, sup. cod. — 21. L. 25, § 16, sup. de hered. petit. L. 5, § 2, sup. de usur.; N. 108. — 22. *Vide* tamen L. 6, § 1, C. h. t. — 23. L. 45, § 1, sup. cod. — 24. L. 51, § 1, sup. cod. — 25. L. 65, § 11, inf. cod. — 26. L. 1, § 8, sup. cod.

tatem accepit; ut enim pecuniam, ita nec libertatem, ad cogendum institutum accepisse, satis est. Quod si prior recusaverit, placuit ut recta via secundus possit postulare, ut heres adeat et sibi restituat. — § 3. Quid ergo, si non alii, sed ipsi heredi rogatus sit restituere? quia non debet eidem quandoque quarta reddi, quam perdidit: propter huius portionis retentionem erit audendus. Sed nec illud translatitioe omittendum est, instituto, qui coactus est adire, fideicommissi petitionem denegandam⁵⁷ esse; prece enim non videatur indignus, ut, qui destituit supremas defuncti preces, consequatur aliquid ex voluntate? quod fortius probabitur, si post impletam conditionem coactus est adire: nam [si] pendente conditione, durum erit idem probare: cum et Falcidiam penitendo potuit inducere. Nec ignoro posse dici, nullo modo fideicommissi petitionem denegandam eis, qui jura sepulchrorum⁵⁸ adquiri insequuntur. Adeo senatus nihil apud eum ex ea parte, quam derelinquit, voluit relinquere: ut nec⁵⁹ Falcidiam exercere possit, nec preceptio apud eum relinquatur, nec substitutio quoque secundarum tabularum ita facta, *quisquis mihi heres erit, filio meo heres esto*, eidem daretur. — § 4. Cui Titiana hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, Mavianam hereditatem, quam Titius defunctus ex Trebelliano Sempronio restituere debuit, et ipse restituere poterit, sicut alius quilibet successor. — § 5. Actiones temporariæ Trebelliani solent esse, evicta hereditate ab eo, qui, postquam fideicommissam restituit hereditatem, victus est: scilicet ante restitutionem lite cum eo contestata; potestas enim evictionis tollit intellectum restitutionis, indebito fideicommissio constituto. Plane si fideicommissum ab eo quoque qui postea vicit, relictum est: quia possessor in ratione reddendæ hereditatis partem, quam fideicommissario restituit, heredi reputat: defendi potest, actiones Trebelliani durare.

56. *Idem*, lib. 7 Responsorum.

Filiam fratribus, *certis rebus acceptis*, hereditatem restituere pater voluit; ante restitutam hereditatem in possessionem hereditatis filiam quoque mitti placuit; cum autem interea filii res bonorum in solidum distraxissent, item alias pignori dedissent: hereditate postea restituta, constitit ex eo facto cæterarum quoque portionum venditiones, item pignora confirmari.

57. *Idem*, lib. 8 Responsorum.

Heredes mei quidquid ad eos ex hereditate bonisve meis pervenerit, id omne post mortem suam restituant patrie mee colonie Beneventanorum: nihil⁶⁰ de fructibus pendente conditione perceptis petitur videri, constitit. — § 1. Cum ita fuerat scriptum: *Fidei filiorum meorum committo, ut, si quis eorum sine liberis prior diem suum obierit, partem suam superstiti fratri restituat: quod si uterque sine liberis diem suum obierit, omnem hereditatem ad nepem meam Claudiam pervenire volo*: defuncto altero superstiti filio, novissimo autem sine liberis, neptis prima quidem facie propter conditionis verba non admitti videbatur: sed cum in fideicommissi voluntatem⁶¹ spectari conveniat, absurdum esse respondi, cessante prima substitutione, partis nepti petitionem denegari, quam totam habere voluit avus, si novissimus fratris quoque portionem suscepisset. — § 2. *Peto de te, uxor carissima, uti cum morieris, hereditatem meam restituas filiis meis, vel uni eorum, vel nepotibus meis, vel cui volueris, vel cognatis meis, si cui voles ex tota cognatione mea*: inter filios respondi substitutionem fideicommissi factam videri; circa nepotes autem, et cæteros cognatos facultatem eligendi datam: ex cæteris autem cognatis, si nepotes superessent, non recte mulierem electuram propter gradus⁶² fideicommissi præscriptos; deficiente vero gradu nepotum, ex cognatis, quam velit personam eligi posse.

58. *Idem*, lib. 9 Responsorum.

Deducta quarta parte restituere rogatus hereditatem, prius quam restitueret, hereditario debitori heres extitit: quoniam actio eo confusa⁶³, per Trebellianum redintegrari non potest, pecunie quoque debite dodrans ex causa fideicommissi petatur: sed in eum diem, quo actio confusa est, usura præteritii temporis, que in obligatione vel in officio iudicis fuerunt, computabuntur; posterioris, ita demum si mora fideicommissio facta sit. — § 1. Cum hereditas ex causa fideicommissi in tempus restituenda est: non idcirco nominum periculum ad heredem pertinebit, quod heres a quibusdam pecuniis exegerit⁶⁴. — § 2. Qui post tempus hereditatem restituere rogatur, usuras⁶⁵ a debitoribus hereditariis perceptas, qua-

⁵⁷ L. 17, § 2, sup. cod. — 28. L. 45, § 1, sup. cod. — 29. L. 15, § 4, sup. cod. — 30. L. 55, in pr. sup. de legat. 3, et L. 52, in fin. sup. h. t. — 31. L. pen. sup. de legat. 3, L. 7, in fin. sup. de suppl. legat. — 32. L. 77, § 35, sup. de legat. 2. — 33. L. 50, in fin. inf. h. t. — 34. *Excep.* L. 55, sup. de reb. cred. — 35. L. 44, § 1, sup. h. t. — 36. L. 12, § 6, sup. qui potior. in pign. — 37. L. 77, in pr. sup. de legat. 2. — 38. *Ob.* L. 14, in fin. sup.

rum dies post mortem creditoris cessit, restituere non cogitur: quibus non exactis, omnium usurarum actio (nam hereditaria stipulatio fuit) ex Trebelliano transferetur: et ideo nec indebiti repetitio erit. Ac similiter hereditario creditor si medii temporis non solvantur usurae, fideicommissarium in his quoque Trebellianum tenet. Nec ideo querela locus erit, quod de fructibus heres, quos jure suo percipiebat, fœnus non solverit. Quod si fœnus heres medii temporis solverit, eo nomine non erit retentio, cum⁶⁶ proprium negotium gessit: quippe sortem reddere creditori coactus, fideicommissario nihil usurarum medii temporis imputabit. — § 3. Acceptis centum, [centum] hereditatem rogatus restituere, totam pecuniam jure Falcidie percipere videtur: et ita divi Hadriani rescriptum intellectum est, tanquam si ex bonis nummos retenturus fuisset. Quod tunc quoque respondendum est, cum pro parte hereditatem coheredi suo restituere rogatur. Diversa⁶⁷ causa est prædiorum pro hereditaria parte retentorum: quippe pecunia omnis de portione retineri potest: prædiorum autem alia portio non nisi a coherede, qui dominium habet, accipitur. Cum autem prædia majoris pretii, quam portio hereditatis, essent: in superfluo prædiorum petenti fideicommissario Falcidiam intervenire visum est: concurrentem enim pecuniam compensari placuit. — § 4. Hereditatem post mortem suam exceptis rebus restituere rogatus, ancillarum partus⁶⁸ non retinebit, nec fœtus pecorum, qui summissi gregem retinent. — § 5. Ante diem fideicommissi cedentem fructus et usurae, quas debitores hereditarii, cum postea cessisset dies, solverunt: item merces prædiorum ab herede perceptæ; portioni quadrantis imputabuntur⁶⁹. — § 6. Cum autem post mortem suam rogatus hereditatem restituere, res hereditarias distrahere non cogatur heres: sortium, quæ de pretiis earum redigi poterunt, usura propter usum medii temporis percepta non videbuntur: denique nec periculum mancipiorum aut urbanorum prædiorum prestare cogitur; sed nihilominus usus et casus eorum quadrantem quoque deminuit. — § 7. Quod ex hereditate superfuisset, cum moreretur, restituere rogatus, fructus superfluos restituere non⁷⁰ videtur rogatus: cum ea verba diminutionem quidem hereditatis admittunt, fructuum autem additamentum non recipiant. — § 8. Heres ejus, qui bonorum superfluum post mortem suam restituere fuerat rogatus, pignori res hereditarias dadas, si non in fraudem id factum sit, liberare non cogitur.

59. *PAULUS*, lib. 4 Questionum.

Debitor sub pignore, creditorum heredem instituit, eumque rogavit restituere hereditatem filie suæ [id est, testatoris]: cum nollet adire ut suspectam, coactus jussu prætoris adiit et restituit: cum emptorem pignoris non inveniret, desiderabat⁷¹ permitti sibi, jure⁷² domini id possidere. Respondi: Aditione quidem hereditatis confusa obligatio est. Videamus autem, ne et pignus lib ratum sit sublata naturali obligatione. Atquin sive possidet creditor actor, idemque heres, rem, sive non possidet: videamus de effectu rei; et si possidet, nulla actione a fideicommissario conveniri potest: neque pignoratitia, quoniam hereditaria est actio: neque fideicommissum, quasi minus restituerit, recte petetur; quod eveniret, si nullum pignus intercessisset; possidet enim eam rem quasi creditor; sed etsi fideicommissarius rem teneat, et hic Serviana actio tenebit: verum est enim, non esse solutam pecuniam: quemadmodum dicimus, cum amissa est actio propter exceptionem. Igitur non tantum retentio, sed etiam petitio pignoris nomine competit, et solum non repetetur. Remanet ergo propter pignus naturalis obligatio. [In] re autem integra non putarem compellendum adire, nisi⁷³ prius de indemnitate esset ei cautum, vel soluta pecunia esset. Nam et cum de lucro heres scriptus sit, quod forte legatum accepit, si heres non extitisset: responsum est, non esse cogendum adire, nisi legato præstito; ubi quidem potuit dici, nec cogendum esse heredem adire quodammodo contra voluntatem defuncti, qui legando heredi, si non adisset, in ipsius voluntate posuit aditionem; sed cum testator alterutrum dederit, nos utrumque ei præstamus. — § 1. Ea quæ dotem dabat, pacta erat cum marito, ut *mortua se in matrimonio, dotis pars matri ejus redderetur*⁷⁴; nec eo nomine stipulatio a matre interposita est: moriens deinde matrem et maritum suum heredem fecerat; et a matre petierat, ut hereditatem Titio restitueret: iudex addictus de hereditate dividenda, partem dotis, quasi ex utili pacto, pro parte matri adjudicaverat. Quærebatur, an et ea portio ex causa fideicommissi præstanda sit? [quam] non esse restituendam *puto*: quia non quasi heres, sed quasi mater ex pacto accepit: nec occasione hereditatis, sed errore ex pacto eam habuit.

de usur. — 39. L. 18, § 1, L. 22, § 2, sup. h. t.; L. 8, § 11, sup. de officio testam.; L. 18, in fin.; L. 36, in fin.; L. 45, in pr.; L. 66, in pr.; L. 75, § 4; L. 88, § ult. sup. ad leg. Falcid. — 40. *Ob.* L. 5, § 2, sup. de usur. — 41. L. 3, C. de jure domini. impetr. — 42. L. 24, in pr. sup. de pignorat. — 43. L. 1, in pr. sup. h. t. — 44. *Adde* L. 16, § 4, sup. de pact. dotal.

60. *Idem*, lib. 11 *Questionum*.

Patronus ex debita portione heres institutus, sextam partem restituere rogatus restituit: non transeunt ex Trebelliano actiones, quoniam non fuit debitum, quod restituit: et ideo, si per errorem fecit, etiam repetetur.

61. *Idem*, lib. 14 *Responsorum*.

Paulus respondit, his verbis: *Sempronius, heredem te non scripsi, festinans per infirmitatem, ideoque ei dari volo tantum, quantum pro uncia hereditatis competeret*: videri quidem magis quantitatem, quam portionem hereditatis, relictam, sed sic accipiendum, uti videatur de uncia etiam restituenda sensisse.

62. *SCEVOLE*, lib. 4 *Responsorum*.

A filia petit, *Ut si liberis superventibus moreretur, partem ejus, quae ad eam ex bonis patris pervenisset: quod si sine liberis, universum fratri restitueret*. Queritur, defuncta ea in matrimonio, superstitis filia: an heres ejus, cum parte hereditatis, ejus quoque, quod dotis nomine datum erat, partem restituere debeat? Respondit, id quod in dotem fuisset, non contineri in partem hereditatis quae restituenda est: sed etsi ex promissione dotis aliquid debitum fuit, aris alieni loco habendum. — § 1. Alumno certam pecuniam legavit, et eam recipi a Sempronio mandavit, et certas usuras alumno praestari, donec ad vicesimum annum pervenerit: deinde alumni fidei commisit, ut si sine liberis decederet, partem restitueret Sempronio, partem Septimio. Quaesitum est, defuncto alumno intra annum vicesimum, quo substituti fideicommissum petere possint, an vero in id tempus sustinere, quo si viveret alumnus, vicesimum annum impleverit? Respondi, secundum ea quae proponerentur, posse.

63. *GAIUS*, lib. 2 *Fideicommissorum*.

Facta in fideicommissarium restitutione, statim omnes res in bonis fiunt ejus, cui restituta est hereditas, etsi nondum earum nactus fuerit possessionem. — § 1. Si is qui hereditatem sibi reddi ab herede stipulatus sit, eique ex stipulatu agenti restituta fuerit hereditas: constat nihilominus transferri actiones: hoc ita est, si is, cum quo actum sit, restituat hereditatem; si vero ob id, quod non restituerit, aestimatione hereditatis condemnatus fuerit: remanent actiones hereditariae apud eum qui condemnatus sit: actor autem quantitatem consequitur. — § 2. Si heres scriptus restituerit hereditatem, et postea de hereditate controversiam passus victus sit, aut lite cesserit, durare actiones constitit in fideicommissarium semel translatas. — § 3. Si quis majorem partem restituerit, quam rogatus est: in eam partem, quae excedit, non transferuntur actiones; sed cum praecipua aliqua re, aut summa, rogatus sit heres restituere, et omnia retentione totam hereditatem restituerit: recte dicitur transferri actiones. — § 4. Si heres ante restitutam hereditatem servum hereditarium heredem ab aliquo institutum jussit adire hereditatem, negat Julianus debere hanc hereditatem restitui: quia de ea rogatus non esset; et hoc est fatendum: requirendum tamen et illud est, num cum incremento restituere heres rogatus sit hereditatem? [si] enim hoc fuerit subsecutum, etiam eam hereditatem restituere cogitur: nisi evidentissimis probationibus fuerit ab herede approbatum, contemplatione sui servum esse heredem institutum. — § 5. Rescripto divi Antonini significatur, [ut] si quis accepta a Titio pecunia, quae quartam hereditatis continet, rogatus sit ei restituere hereditatem: licet tardius detur pecunia, sine usuris eam dari debere; quia quanto tardius quisque pecuniam dat, tanto tardius ad fideicommissum pervenit, et medii temporis fructus perdit. Quamobrem si ante datam pecuniam tenuerit hereditatem, fructus, quos perceperit, restituere heredi eum oportere. — § 6. Idem juris est, et si quis ita heredis fidei commiserit, *Rogo, si Titius tibi centum dederit, restituas ei hereditatem meam*. — § 7. Si sub conditione heres institutus sit, qui suspectam sibi hereditatem esse dicit: si neque difficultatem, neque turpitudinem ullam habet conditio, nec impendium aliquid, jubendus est parere conditioni, et adire, et ita restituere: si vero turpis aut difficilis sit conditio, aperte iniquum est, cogi eum explere eam alterius gratia; sed et remitti eam ab initio visum est: plus enim tribui a praetore ei, qui fideicommissum petit, quam testator voluit, absurdum est: utique autem testator, nisi expleta sit conditio, neque scriptum heredem ad hereditatem vocavit, neque per hunc illi voluit restitui hereditatem.

§ 8. Si danda pecunia conditio adscripta est heredi: debet ei offerre pecuniam is, qui possit fideicommissum, ut hereditatem impleta conditio possit adire et restituere. — § 9. Quod si conditio adscripta est,

45. L. 18, in pr. supr. h. t.; L. 43, § 2, supr. de legat. 2. — 46. L. 21, in fin. supr. de usur. — 47. L. 7, supr. h. t. — 48. L. 65, § 2, supr. eod. — 49. L. 22, in fin. supr. eod.

et ea est quam praetor remittit: sufficere edictum, ut Julianus ait; [et] hactenus jubendus est, ut constituat praetoris actionibus uti, aut petat bonorum possessionem secundum tabulas, ut ita nactus actiones, tunc restituta hereditate transferat eas ex senatusconsulto. — § 10. Si vero nominis ferendi conditio est, quam praetor exigit: recte quidem facturus videtur, si eam expleverit; nihil enim male est, honesti hominis nomen adsumere, nec enim in famosis et turpibus nominibus hanc conditionem exigit praetor: sed tamen si recuset nomen ferre, remittenda est ei conditio, ut Julianus ait, et permittendae utiles actiones; aut bonorum possessio secundum tabulas danda est, uti nactus actiones transferat eas ex senatusconsulto. — § 11. Si cum suspectam videres hereditatem, postulante me, jussu praetoris adieris, et restituas mihi: ita utar legis Falcidiae beneficio adversus legatarios, si tu quoque ea lege uti poteras, et quatenus uti poteras: nam si quid praeterea a me alicui per fideicommissum relictum sit, id quasi a legatario relictum non venit in computationem ejus legis, sed extrinsecus numeratur. — § 12. Si Titius rogatus sit hereditatem Maevio restituere, Maevius Seio certam pecuniam, et Titius quartae retinendae beneficio adversus Maevium usus fuerit: Neratus scribit, Maevium quoque Seio eo minus aequum esse praestare, ne ipse de suo damnus sentiat. — § 13. Julianus ait, si heres institutus Titio rogatus sit restituere, substitutus Maevio, et institutus suspectam sibi hereditatem esse dicat: desiderante Titio jubendum eum adire et restituere. — § 14. Si quis bonorum possessoris fidei commiserit de hereditate restituenda, et is passus fuerit diem bonorum possessionis adgnoscentiae transire, aut per hoc tempus, quo is restitui debet hereditas, aliqua ex causa non potuit adire praetorem, et postulare, ut petita bonorum possessione restituatur sibi hereditas: succurri ei debet; id est, ut restituatur tempus bonorum possessionis admittendae, exhibendi fideicommissi gratia. — § 15. Admonendi autem sumus, si is qui solvendo non sit, Titio herede instituto servum liberum esse jusserit, et rogaverit Titium hereditatem eidem restituere: vix esse, ut Titius recusans adire hereditatem cogatur; nam licet desiderante servo Titius adierit hereditatem, non tamen potest libertas servo competere, quasi in fraudem creditorum data, licet Titius locuples sit: qua de causa nec hereditas ei restitui potest; sed ex sententia legis dicendum est, perinde habendum, ac si is servus solus liber et heres scriptus esset, nec Titius heres esset.

64. *MÆCIANUS*, lib. 4 *Fideicommissorum*.

Si ejus pupilli, cui sine tutoris auctoritate pecunia credita erat, restituta ex eo senatusconsulto mihi fuerit hereditas: si solvam creditoribus non repetam; atquin heres, si post restitutionem solvat, repetet non ob aliud, quam quod ab eo in me naturalis obligatio translata intellegitur. Et si ejus mihi restituta sit hereditas, cui pupillo sine tutoris auctoritate crediderit: si solverit mihi pupillus, non repetet; at si heredi solverit, repetet: non repetiturus, si ante restitutionem solvisset. — § 1. Si necessarii heredes sub conditione quamvis levissima heredes sint instituti, cui parere solent: dicendum est, cogi restituere hereditatem desiderantibus his, quibus restituere rogati sunt: quia [etiam] necessarii heredes, fideicommissae hereditatis restituendae gratia, conditioni parere erunt compellendi. — § 2. Si quis rogatus restituere hereditatem, decessit antequam eam restituat: heres ejus poterit hereditatem restituere, et ex Trebelliano senatusconsulto transeunt actiones; sed si duo ei heredes extitissent, uti quisque restituisset, pro ea parte transiuntur actiones: nam et si ipse partem restituisset, pro parte interim transiuntur, verius est; sed et si plures heredes extiterint ei, qui rogatus est restituere hereditatem, si quidam interim restituerint; vel cum ei, cui restitui debuit, plures heredes extiterint: ut cui restituta erit, is pro ea parte ex hoc senatusconsulto habebit actiones. — § 3. Si patronus ex parte debita heres institutus, rogatus fuerit eam liberis exhereditatis defuncti liberti restituere: si sua sponte adierit, erit Falcidiae locus: si coactus, in solidum transiunt actiones ex hoc senatusconsulto.

65. *Idem*, lib. 5 *Fideicommissorum*.

Servo, invito domino vel ignorante, non recte restituatur hereditas: sed [si] postea ratum habuerit, confirmabitur restitutio; verum ipsi domino adquirentur actiones; nec, quia hereditatis adquisitio similis est haec restitutio, jussum praecedere oportet: sed [ut] dictum est] etiam rati habitio subsequi poterit, exemplo bonorum possessionis. Neque interest quod ad propositum attinet, ipsi domino, an servo quis rogetur restituere hereditatem: nec in ea re consensu aut opera servi opus est; atquin in bonorum possessione, vel in adeunda hereditate consensus ejus necessarius est: itaque si qui suspectam dicent hereditatem, postulante

50. L. 45, in fin. supr. de condit. et demonstr. — 51. L. 13, in fin. supr. de testam. milit. — 52. L. 40, in pr. supr. h. t. — 53. d. L. 40, § 1. — 54. L. 30, § 2, supr. eod.

domino compellendi erunt adire, et restituere hereditatem. — § 1. Si testator rogasset heredem, ut restituat hereditatem mulieri, si non nupsisset: dicendum erit compellendum heredem, si suspectam dicat hereditatem, adire et restituere eam mulieri, etiam si nupsisset. Idem in caeteris quoque conditionibus Julianus noster probat, quae similiter nisi sine vitae expleri non possent; secundum quam sententiam cautione praestita his, quorum interest, ab his, quibus restitui sub iisdem conditionibus heres rogatus esset, restituat hereditatem. — § 2. Cum praetor, cognita causa, per errorem, vel etiam ambigiose juberet hereditatem ut ex fideicommissum restitui: etiam publice interest restitui, propter rerum judicatarum auctoritatem. — § 3. Si pupillo infanti restituere hereditatem quis rogatus sit: si sponte adierit, etiam servo ejus et ipsi pupillo, tutore auctore, restituatur hereditas: si quidem eo, quod dari non potest, non magis ea res impediatur, quam in tuto pubere volenti sibi restitui hereditatem. Si autem heres recuset adire hereditatem, quemadmodum res expediti possit, difficile est: quia neque tutore desiderante, periculo pupilli adire hereditatem, Trebelliano senatusconsulto locus sit futurus: neque pupillus ipse id desiderare possit, cum dari non possit; quod aliquatenus circa mutos expediti potest: nam si auditus capaces sunt, vel interrogati, nutu possint significare, velle se periculo suo hereditatem adire; quomodo absentes per nuncium. Sed et infanti non lubito omnimodo subveniendum: idque ex similitudine juris civilis vel honorarii constituendum est; sive enim heres institutus esset, non dubie pro herede, tutore auctore, gerere posse videtur: sive de bonorum possessione ageretur, peti ei per tutorem posset: ideoque et heres compelli per tutorem potest adire et restituere hereditatem. Quo exemplo et mutos, qui nihil intelligere potest, per curatorem adjuvatur. — § 4. Si singulae res ab herede traditae sunt jussu meo ei, cui eas vendiderim: non dubitabimus, mihi intelligi factam restitutionem. Idem erit, et si jussu meo tradantur cui ego ex fideicommissum aliae qua causa eas praestare debuimus, vel in creditum ire vel donare voverimus.

66. *PAULUS*, lib. 2 *Fideicommissorum*.

Qui ita institutus esset, *Si coheres ejus adisset*: uti potest lege Falcidia, etsi coheres ejus coactus adisset; modo si ipse non coactus adierit hereditatem. — § 1. Etiam absentis procuratori, [si] desideraret, posse restitui hereditatem ex hoc senatusconsulto, Julianus scripsit: si tamen caveat de rato habendo, si non evidens absentis voluntas esset; sed dicendum est, ut heres, qui suspectam dicat, non sit compellendus adire, si incertum sit, an mandaverit, quamvis ei caveatur, propter fragilitatem cautionis: quod si sponte adierit hereditatem, non magna captio est: sed actiones, si non mandavit, transibunt eo tempore, quo ratum habuerit. — § 2. Si damnus in servo hereditario datum sit, licet per servum hereditarium heredi competere actio coepit, non tamen transit legis Aquiliae actio ad fideicommissarium: haec enim actiones transeunt, quae ex bonis defuncti pendunt. — § 3. Si legatus Romae compulsus adierit hereditatem et restituerit: cogetur Romae actiones tali fideicommissarius, quamvis heres non cogetur. — § 4. An ubi defunctus conveniri debuit, et fideicommissarius debeat, videndum, si sua sponte heres adit et restituit hereditatem: an tribus locis fideicommissarius defendi debeat; ubi defunctus, et ubi heres, et ubi ipse domicilium habeat? oportet itaque ibi fideicommissarium conveniri, ubi vel domicilium habet, vel major pars restituta hereditatis habetur.

67. *VALENS*, lib. 5 *Fideicommissorum*.

Si postulante me, suspectam hereditatem ex decreto praetoris adieris, et nec ego postea eam mihi restitui velim, nec bonis me immiscere: hoc fieri debet, ut (quod Octaviano non ineleganter videbatur) a praetore perinde actiones in me dentur, ac si hereditatem recepissem: quod est justitius. — § 1. Etiam eo tempore, quo creditorum fraudandorum consilium inieris, citra periculum invidicti fraudatorii hereditatem suspectam adibis et restitues mihi: quia et remoto fideicommissum liberum tibi fuerat nolenti adire hereditatem, creditores tuos tali commodo fraudare; et ego nihil turpiter faciam, recipiendo eam hereditatem, quam remota postulatione mea, creditores compellere te, ut adires, non poterint. — § 2. Sed et [si] filius suus heres patri, rogatus [sit] a patre hereditatem mihi restituere, cum suorum creditorum fraudandorum consilium inisset, tanquam suspectam ex decreto praetoris restituerit mihi: vix fraudatorio interdicto locus erit: quia bonis patris ejus venditis, nihil proprium creditores ejus ex ea hereditate ferre poterint: nisi forte proprii creditores filii audiri debeant, si postulent, ut dimissis patris, ejus bona

55. Fide tamen N. 22, c. 44. — 56. L. 11, supr. de justitia et jur. l. 80, § 1, supr. de legat. 1. l. 207, infr. de reg. jur. — 57. L. 23, § 2, supr. de acquir. vel omitt. hered. l. 29, in fin. infr. de oblig. et act. — 58. L. 70, § 1, in fin. infr. h. t. l. 18, in pr. supr. ad leg. Aquil. — 59. Adde L. 30, in pr. supr. h. t. — 60. L. 25, § 1, supr. de judic. — 61. L. 6, in pr. infr. quae in fraud. cred. — 62. L. 17, infr. de mort. caus. donat. — 63. § 7, Inst. de fideicom. hered. l. 3, §

vendere sibi permittatur. — § 3. Si donationis causa suspectam hereditatem sibi heres dixerit, et restituerit ei, qui solidum capere non possit: auferetur ei id, quod capere non potest. Idem dicendum est, et si citra consilium donandi fiduciarius heres id fecerit.

68. *Idem*, lib. 4 *Fideicommissorum*.

Si heres ab eo, qui cum moreretur solvendo non fuit, rogatus hereditatem restituere, suspectam sibi dicit: dubium non est, quinodie coactus ex Trebelliano senatusconsulto restituere possit; sed etsi sua sponte adierit, ex eodem senatusconsulto restitutus est; quamvis cum summa, aut certum corpus per fideicommissum ab eo, qui solvendo non fuit, datum est, perinde non debeat, atque si legatum esset: eo enim casu legatarii, superiore heredis vice fungi eum, cui fideicommissum relictum est. — § 1. Si totam hereditatem rogatus restituere tu sponte adieris, et sine deductione quartae partis restitueris: difficile quidem crederis per ignorantiam magis, non explendi fideicommissi causa, hoc fecisse; sed si probaveris, per errorem te quartam non retinuisse, recipere eam poteris.

69. *MÆCIANUS*, lib. 8 *Fideicommissorum*.

De evictione praediorum, vel mancipiorum, vel caeterarum [rerum] cavere heres, cum restituit hereditatem, non debet: quinimo in contrario caveri heredi oportet, si quid ex his evictum esset, quae ab ipso herede venissent.

70. *POMPONIUS*, lib. 2 *Fideicommissorum*.

Si heres institutus Titio rogatus fuerit restituere hereditatem, et rursus Titius heredi post tempus: sufficiunt directae actiones heredi. — § 1. Si heres, antequam fideicommissam hereditatem restitueret, alienaverit quid ex hereditate, aut servum hereditarium manuserit, aut ruperit quid, vel fregerit, vel userit: non competit in eum ulla civilis actio, restituta postea hereditate ex Trebelliano senatusconsulto; sed ex fideicommissi causa erit hoc quod deperierit persequendum. Sin vero post restitutam hereditatem horum quid admiserit heres, dicendum [est], lege Aquilia cum eo agi posse, si servum forte hereditarium aut vulneraverit, aut occiderit. — § 2. Si temporalis actio in hereditate relicta fuerit, tempus, quo heres experiri ante restitutam hereditatem potuit, imputabitur ei cui restituta fuerit.

71. *MÆCIANUS*, lib. 10 *Fideicommissorum*.

Omnes, qui de hereditate deliberant, desiderante eo qui suo periculo velit adire hereditatem, coguntur adire: sed non statim restituere, sed ut completo tempore deliberationis, si expedire sibi comperint hereditatem, sentiant commodum testamenti eo jure, quo, si sponte adissent; sin vero contra onerosam crederint: restituta ea exonerentur actionibus hereditariis.

72. *POMPONIUS*, lib. 4 *Fideicommissorum*.

Heres praecipio fundo rogatus erat hereditatem restituere; fundus alienus erat: Aristo aiebat, videndum utrum eum omnimodo penes heredem fundum esse voluit testator; an ita demum, si ipsius est? sed sibi superius placere: ideoque aestimatio ejus retinenda est.

73. *MÆCIANUS*, lib. 13 *Fideicommissorum*.

Si heres pecuniam hereditariam crediderit, et in eam causam pignora accepit: actiones non competunt ei, cui restituta fuerit hereditas adversus ipsa pignora; sed aliqua dubitatio remanebit, si in eum contractum, qui ex defuncto fuerit interpositus, heres antequam restitueret hereditatem pignus accepit: sed nec sic quidem ipse admittetur ex fideicommissum: tamen habet adversus heredem actionem, ut ei cedat pro pignoris commodo actionem. — § 1. Cum ex Trebelliano senatusconsulto restituatur hereditas, servitutes quas mutuo praedia heredis et testatoris habent, nihilominus valent.

74. *PAULUS*, lib. 2 *Decretorum*.

Qui filium et filiam habebat, testamentum fecit, et ita de filia sua caverat, *Επιδικασαι σοι μη διαταξασθαι, πριν εικρα οσα γενεσθαι*; id est, *Mando tibi non testari, donec liberi tibi sint*: pronuntiavit imperator fideicommissum ex hac scriptura deberi, quasi per hoc, quod prohibuisset eam testari, petisset, ut fratrem suum heredem faceret: sic enim accipiendam eam scripturam, ac si hereditatem suam rogasset eam restituere. — § 1. Fabius Antoninus impuberem filium Antoninum et filiam Honoratam reliquens, exheredatis his, matrem eorum Juniam Va-

15, supr. de donat. inter vir. et uxor. — 64. L. 36, supr. h. t. — 65. L. ult. § 2, verus nemo. C. commun. de legat. adde L. 104, infr. de solutio. — 66. L. 25, § 2, supr. h. t. — 67. Adde L. 66, § 2, supr. eod. — 68. L. 30, in pr. supr. eod. — 69. Inno. vide l. 77, § 24, supr. de legat. 2.

lerianam heredem instituit: et ab ea trecenta, et quasdam res filiae reliquit; reliquam omnem hereditatem filio Antonino, cum ad annum vicesimum aetatis pervenisset, voluit restitui: quod si ante annum vicesimum decessisset filius, eam hereditatem Honoratae restitui praecipit: mater intestata decessit, utrisque liberis legitimis heredibus relictis: postea filius annum agens plenum nonumdecimum, et ingressus vicesimum, necdum tamen eo expleto, decessit filia herede Favia Valeriana sua relicta: a qua amita fideicommissum [et] ex testamento patris portionem hereditatis petebat, et apud praesidem obtinuerat: tutores Valerianae filiae Antonini, egestatem ejus praetendebant, et recitabant divi Hadriani constitutionem, in qua, quantum ad munera⁷⁰ municipalia, jusserat, eum annum, quem quis ingressus esset, pro impleto numerari. Imperator autem noster motus et aequitate rei, et verbis testamenti, si ad annum vicesimum aetatis: quamvis scire se diceret, a divo Marco non excusatum a tutela eum, qui septuagesimum⁷¹ annum aetatis ingressus fuit; nobis et legis Eliae Sentiae argumenta proferentibus, et alia quaedam: contra petricem pronunciavit.

75. SCEVOLA, lib. 18 Digestorum.

Epistolam ad heredem suum in haec verba scripsit, Titius Cornelio heredi suo salutem. A te peto, Corneli, quoniam ad te devoluta est pars matris meae; item, pars Sempronii curatoris quondam mei contraria fortuna [usi]; et per hoc totus as meus apud te esse speratur: uti reddas restituas Gaius Seio uncias quatuor. Quaesitum est, cum Sempronius in integrum restitutus sit ab imperatore, [a] quo fuerat deportatus, et adierit hereditatem: an is quoque rogatus sit, ut ex sua portione restituat hereditatem? Respondit, Sempronium quidem non proponi rogatum, Cornelium autem heredem debere pro rata portione matris defuncti rerum restitutionem Seio facere. — § 1. Mulier heredis instituti fidei commissit, ut retenta parte quarta, reliquam partem restitueret nuri quondam suae, cujus fidei commissit in haec verba: Rogo te, ut id quod ad te ex bonis meis pervenerit, facias⁷² pervenire ad filium tuum. Quaesitum est, quando hoc fideicommissum restituere debeat: utrumne post mortem suam, an jam nunc? Respondit, ad tempus⁷³, quo nurus moretur, fideicommissum aptandum esse.

76. Idem, lib. 19 Digestorum.

Scevola respondit, si pater filium suum impuberem ex asse scripserit heredem, eique codicillis substituerit, deinde filius impubes decesserit: licet substitutio inutilis sit; quia codicillis hereditas neque⁷⁴ dari, neque adimi potest; tamen benigna interpretatione placet, ut mater, quae ab intestato pupillo successit, substitutis fideicommissum obligetur: quod si invicem fuerunt substituti, et in fideicommissum substitutionem valere; unoque eorum mortuo, qui supersunt totum accipiunt.

77. Idem, [lib. 20 Digestorum].

Heredibus institutis filius utriusque sexus, singulos rogavit, ut qui sine liberis deederet, partem suam hereditatis sorori fratrive restitueret, aut, si frater sororve non esset, matri suae: et haec verba adjecit, Vosque, liberi carissimi, hoc fideicommissum teneri invicem volo, donec binos liberos educaveritis. Quaesitum est, si quis ex liberis duos filios procreaverit, quamvis superstites non reliquerit, an heredes ejus fideicommissum debeant? Respondit, secundum ea quae proponerentur, videri fideicommissi onere liberatos. — § 1. Titius nepotes ex filia et furiosam filiam suam heredes instituit: et fideicommissit filiae, Ut si sine liberis decessisset, pars ei data perveniret ad coheredes. Furiosam ipse Titius in matrimonio collocavit, et enixa est filia post mortem patris. Quaesitum est, defuncta furiosa, superstite ex hujusmodi conjunctione parva filia, an fideicommissum ad coheredes pertineret? Respondit, cum filiam reliquisse proponeretur, fideicommissum non deberi. Claudius: Nam etsi matrimonium cum furiosa non⁷⁵ fuit: satis tamen factum est ejusmodi conditioni.

78. Idem, [lib. 21 Digestorum].

Lucius⁷⁶ Titius intestato⁷⁷ moriturus, cum haberet uxorem, et ex ea filiam emancipatam, codicillis haec verba inseruit: Pertinent [autem] hi codicilli ad uxorem et filiam. Itaque rogo quicquid aut ego reliquero, aut vos ipse habeatis, commune vobis sit. Quod si non ego rogarem, vos pro vestra pietate faceretis. Filia intestati patris bonorum possessionem accepit. Quaesitum est, an aliqua pars hereditatis Lucii Titii ex causa fideicommissi a filia matri debeatur? Respondit, secundum ea quae proponerentur, deberi, si etiam uxore parata sit in commune bona sua conferri. — § 1. Mavia duos filios heredem reliquerat, et eodem tes-

70. L. 8. inf. de munerib. — 71. Tit. C. qui aetate se excus. — 72. L. 19. in pr. sup. b. 1. — 73. Inno vide L. 41. in fin. sup. de legat. 3. — 74. L. pen. § 1. sup. de condit. instit. l. 6. in pr. sup. de iur. codicill. — 75. l. 16. in fin. sup. de iur. uxor. — 76. L.

tamento ita cavit: Fidei autem heredum meorum committo, uti omnis substantia mea sit pro deposito sine usuris apud Gaium Seium et Lucium Titium (quos etiam, si licuisset⁷⁸, curatores substantiae⁷⁹ meae dedissem remotis aliis), ut hi restituant nepotibus meis: prout quis eorum ad annos viginti quinque pervenerit, pro portione: vel si unus, ei omnem. Quaesitum est, an fideicommissum praestari a scriptis heredibus Lucio Titio et Seio debeat? Respondit, secundum ea quae proponerentur, Lucium Titium, item Gaium Seium, fideicommissum petere non posse. — § 2. Tres heredes scripsit: Mævium fratrem suum, ex dodrante; Seium, ex sextante; Stichum ejusdem Seii servum, filium autem naturalem Mævii, ex uncia: et fidei commissit Seii, uti Stichum manumitteret, in haec verba, A te peto, Sei, uti tu Stichum manumitteres: dedi unciam faceres; sed et codicillis ita cavit, Unciam ex qua feci Stichum heredem, si quam Seius controversiam moveret, ad Mævium fratrem meum reveri volo. Tu, frater, secundum fidem et pietatem tuam, quicquid ad te pervenerit ex hereditate mea, Stichum filio tuo restituas; quod ut facias, fidei tuae committo. Quaesitum est, cum Seius adierit hereditatem, et propter hoc compulsus Stichum manumiserit: an unciam hereditatis, ex qua Stichus heres institutus est, Stichum manumisso restituere debeat? Respondit, non proponi Seium rogatum, unciam ei restituere. — § 3. Idem quaesit, an, si aliquam controversiam Seius de uncia hac, ex qua Stichus institutus est, facere velit, et Mævius unciam ex causa fideicommissi a Seio fuerit consecutus: utrum hanc solam unciam, ex qua Stichus institutus est, an vero et dodrantem, ex quo ipse Mævius institutus est, eidem Stichum restituere debeat? Respondit, de omni restituendo, quod ad Mævium quoquo modo pervenit, testatricem sensisse. — § 4. Pater puerum et puellam heredes instituit, eosque invicem substituit, et si neuter heres esset, eis plures substituit [substitutosque invicem substituit], his verbis, Substitutos heredes invicem substituo: eorumdem filiorum fidei commissit, ut qui eorum vita superasset, et sine liberis intra annum trigessimus moretur, hereditatem his quos heredes substituerat, restituat: filius vita sororem superavit, et intra trigessimum annum sine liberis decessit. Quaesitum est, ex substitutis uno defuncto ante filium, pars ejus, quae ad ceteros substitutos, qui superviverent, pertinet, utrum pro virilibus, an pro hereditariis portionibus quibus sunt substituti, pertineat? Respondit, consequens esse, pro his partibus quibus⁸⁰ substituti essent, fideicommissum pertinere. — § 5. Mavia filium heredem instituit ex quincunce, Titiam filiam ex quadrante, Septiciam filium ex triente, cujus fidei commissit in haec verba: Te rogo, fili Septici, si intra vicesimum annum sine liberis morieris, quicquid ex hereditate mea ad te pervenerit, hoc fratribus tuis restituas. Quaesitum est, [an] Septicio filio defuncto intra vicesimum annum sine liberis, hoc fideicommissum utrum pro portionibus hereditariis ad fratrem et sororem ejus pertineat, an vero aequaliter? Respondit, pro parte hereditaria. — § 6. Titia ex asse heres scripta, partem dimidiam hereditatis Mavia rogata restituerat: fundum a testatore obligatum luere noluit, sed eum vendente creditore mandavit redimendum Seiae. Quaesitum est, an Titia ex causa fideicommissi Mavia teneatur? Respondit, cum rogata hereditatem restituere proponatur: nihil proponi, cur non teneatur. Claudius: Subest enim praestari oportere id, quanto plaris fundus fuit, quam ad creditorem pervenire oportuit. — § 7. Gaius Seio ex semisse, Titia ex quadrante, et alius ex reliquis portionibus heredibus institutus, ita cavit: Fidei autem vestrae mando, Gaii Sei, et Lucia Titia, uti post obitum vestrum reddatis restituatis Titio et Sempronio semissem patrimonii et portionis ejus, quam vobis dedi. Quaesitum est, cum utriusque adierint hereditatem, et postea Gaius Seius defunctus sit, Lucia Titia herede instituta, an haec Lucia Titia partem dimidiam semissis, quam rogatum erat Gaius Seius restituere, protinus debeat: an vero, post suam demum mortem, universum fideicommissum, tam ex sua persona, quam ex Gaii Seii datum restituere debeat? Respondit, Luciam Titiam statim teneri, ut partem dimidiam semissis ex persona Seii restituat. — § 8. Filiam suam heredem scripsit et nepotem, quem ex ea habebat, ei substituit, et ita cavit: Lucio Titio fratris mei filio, genero meo, ducentos aureos relinquo, quo legato scio illum contentum esse: quoniam scripsi universam rem meam, eo quod filiam meam et nepotem meum heredes scripsi, universam substantiam etis communicasse: quos invicem commendo: filia adita patris hereditate, divertit a marito. Quaesitum est, an Titius quondam ejus maritus suo vel filii sui nomine, ex fideicommissio communionem bonorum consequi possit viva quondam uxore sua vel post mortem ejus? Respondit, nihil fideicommissi datum genero proponi, praeter ducentos aureos. — § 9. Idem quaesit, eandem uxorem marito he-

ult. § 3. sup. de legat. 2. — 77. L. 1. § 5. sup. b. 1. — 78. § 1. Inst. de curator. — 79. L. 6. in fin. sup. de tutel. — 80. L. 25. sup. h. t.

rede scripto, fideicommississe, ut cum moretur, filio communi omne quod ad eum ex hereditate sua pervenisset, restitueret: an illa quoque res et possessiones, quae in dotem datae, et post divortium restitutae mulieri fuerant, fideicommissa contineantur? Respondit: quod mulier in bonis suis reliquisset, id fideicommissum contineri. Claudius et alias de eodem facto consultus, ita respondit: sive restituta sint res, secundum id quod supra responsum est, in bonis mulieris computari; sive non sint restituta, quia ex stipulatione de dote reddenda interposita restituendae sint, eo auctiore hereditate computari. — § 10. Quae habebat filium, et ex eo nepotem, utrosque in mariti potestate, maritum ex asse scripsit heredem, ejusque fidei commissit in haec verba: [Si] Titius maritus meus mihi heres erit, peto, fideique ejus committo, quicquid ex hereditate mea ad eum pervenerit, cum mori coeperit, det restituat Gaius filio nostro: ita tamen ut decem uncias Gaius habeat, duas autem uncias Seius nepos habeat: quod ut fiat, fidei ejus Titii heredis mei committo. Pater emancipavit filium, nepotem amisit et superstite filio decessit. Quaesitum est, an priore parte scripturae universa hereditas patris ex causa fideicommissi filio debeat: et illa sequentia verba, ita tamen, ut decem uncias filius, duas autem nepos habeat, ex voluntate defuncti ita demum locum haberent, si die fideicommissi cedente filius et nepos eorum in natura essent; cum autem non supervixit ad diem fideicommissi nepos, sequens scriptura cesset? Respondit, ea quae proponerentur ostendere, decem duntaxat uncias filio dadas.

§ 11. Heres institutus, uxori rogatus totam hereditatem restituere, restituit detracta quarta. Quaesitum est, cum uxor quartam partem hereditatis praesenti die, et reliquam post tempus diei rogata a testatore fuisset restituere: an id⁸¹, quod heres ei detraxisset quarta nomine, in restituendo fideicommissum imputare possit? Respondit, quatenus⁸² cepisset, fideicommissum obstruere. — § 12. Heredum fidei commissit, ut quicquid ex parte tertio hereditatis pervenerit ad eos, id redderent Gaius Mævio alumno testatoris, cum fuerit annis quindecim, et subjunxit haec verba: Interim ex refectis pauperibus, qui ad vos pervenerint, alatis etiam usuris pro quantitate numerorum, redactis: hoc amplius eidem alumno meo hominem Calevanum et vicinam suorum, qui cum artificio suo mercede data alere poterit. Quaesitum est, cum alimenta multo minoria praesentierint heredibus scripti, quam usurae summae redactae competebant, an et residuas praestare compelli debeant totius temporis, an ex die quo quantumdecimum expleset, et cum servi legati ei specialiter, ut ex mercedibus aleretur, statim venerint: utrum mercedes an usuras petere debeat? Respondit, secundum ea quae proponerentur, testatorem videri de omni reddito⁸³ et mercede servorum restituenda sensisse. — § 13. Pluribus heredibus institutus, in quibus et libertis tribus ex dodrante, eidem fundos per praecipionem dedit: et ab his petiit, ne eos alienarent; et ut qui vita superasset, solidos eosdem fundos obtineret: deinde onus ex his libertis Otacilii fidei commissit, uti quicquid ad eum ex hereditate bonisve pervenisset, deducio pro ea parte aere alieno, et legatis, [et] sibi viginti aureis, restituat Titio. Quaesitum est, an etiam partes tertias fundorum praedicatorum [cum] conlibertis eidem deducere deberet? Respondit, secundum ea quae proponerentur, non debere restituere praecipionem, quam ipse testator et legata excipi voluisset. — § 14. Maritus, uxore instituta herede ex parte tertia, et pluribus ei fideicommissis datis, dotem quoque prelegavit his verbis, Seia uxori meae dari volo a filiis meis summam dotis ejus, quae mihi pro ea illata est: ejusdemque uxoris fidei commissit, ut partem hereditatis et quaecunque ei legasset, post mortem suam Titio filio communi restitueret. Quaesitum est, an summam quoque dotis inter cetera legata ex causa fideicommissi filio suo restituere debeat? Respondit, non alias nisi manifestum esset, de dote quoque restituenda testatorem sensisse; atque etiam si sensisset, et hoc fuerit approbatum: ita ejus quoque petitionem fore, si non minus in quantitate, quae Falcidia nomine remaneret, foret, quam in quantitate dotis. — § 15. Rogatus hereditatem restituere Septicio, cum erit annis viginti, interea fundos, quos defunctus pignori acceperat, vendidit, et propterea pignoratitia [judicio] a debitore conventus decessit, herede relicto Sempronio, et judicio nondum finito restituit hereditatem Septicio. Quaesitum est, an judicio nihilominus ipse condemnari debeat, cum potuerit retinere, vel caveri sibi id quod ex causa judiciali praestaturus esset? Respondit, iudicii executionem nihilominus adversus heredem et post restitutum hereditatem mansisse. — § 16. Heres ejus, qui post mortem suam rogatus erat universam hereditatem restituere, minimam quantitatem, quam solam in bonis fuisse dicebat, his, quibus fideicommissum debebatur, restituit: postea repertis instrumentis, ap-

paruit quadruplo amplius hereditate fuisse. Quaesitum est, an in reliquum fideicommissi nomine conveniri possit? Respondit, secundum ea quae proponerentur, si non⁸⁴ transactum esset, posse.

79. Idem, [lib. singul. Quaestionum publice tractatarum].

Si pupillus parenti suo heres extitit, et fideicommissam hereditatis partem restituit, mox abstinetur paterna hereditate: optio deferenda est fideicommissario ut aut portionem quoque pupilli agnoscat, aut toto discedat; aut omnimodo bona vendenda sunt, ut id, quod superfluum est, pupillo servetur; et si in solidum bona venire non possunt, omnimodo actiones fideicommissariae denegandae erunt: erat enim in potestate illius, universum suscipere, et si quid plus erit, pupillo servare.

80. Idem, lib. 5 Digestorum.

Matrem et avunculium, eodemque creditores suos, heredes scripsit Lucius Titius, et eorum fidei commissit, ut post mortem restituerent, quod ex re familiari testatoris consumpserunt, et multos heredes reliquerunt: quibus scientibus, multa corpora, quae remanserant ex bonis Lucii Titii, Septicius possedit. Quaesitum est, an id, quod Lucius Titius debuit matri et avunculo, heredes eorum a Septicio petere possint? Respondit, non posse. Claudius: Aditione enim hereditatis confusa⁸⁵ obligatio intercedit: sed fideicommissi repetitio erat: cujus aequitas deficit his, qui multa ex hereditate consumpsisse proponuntur.

81. PAULUS, imperialium Sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris 6 libro 1, seu Decretorum libro 2.

Julius Phoebus testamento facto, cum tres liberos heredes institueret, Phoebum et Heracliam ex eadem matre, Polyeraten ex alia, aequis portionibus, petiit a Polyrate minore fratre, ut accepto certo praedio, hereditatem fratribus concederet; et invicem eos, qui ex eadem matre erant, si qui eorum heres non fuisset, substituerat: Polyerati, si intra pubertatem decessisset, secundas tabulas fecit, quas matri ejus condemnavit aperiendas⁸⁶, si impubes obisset; deinde petiit a prioribus, ut si quis eorum sine liberis deederet, portionem suam, exceptis bonis maternis eorum et avitis, ei, vel eis, qui superessent, restitueret. Heraclia soror mortua sine liberis, fratrem Phoebum heredem instituit. Polyerates fideicommissum petierat, et obtinuerat apud Aurelium Proculum proconsulem Achaiae: appellatione facta, cum solum Phoebus egisset *μοναρχος*, id est, altera parte absente, victus est, quia ei vel eis verba utroque fratres complecterentur; atqui invicem duos illos tantum substituerat: sed et voluntas haec patris videbatur, qui exceperat eorum bona materna, quia Polyerates aliam matrem, et quidem superstitem habebat, cujus etiam fideicommissum erat, vel legata, quae ei dederat, intestata moriens Polyerati filio suo restitueret.

TIT. II.

QUANDO DIES LEGATORUM VEL FIDEICOMMISSORUM CEDAT.

1. PAULUS, lib. 2, ad Sabinum.

Mortuo patre, licet vivo pupillo, dies legatorum a² substituto datorum cedit.

2. ULPIANUS, lib. 15, ad Sabinum.

Si pure sit usufructus legatus, vel usus, vel habitatio³; neque eorum dies ante aditam hereditatem cedit, neque petitio ad heredem transit; idem, et si ex die sit usufructus relictus.

3. Idem, lib. 5 Disputationum.

Nam cum ad heredem non transferatur, frustra⁴ est, si ante quis diem ejus cedere dixerit.

4. Idem, lib. 19, ad Sabinum.

Si cum heres morietur, legetur: conditionale⁵ legatum est; denique vivo herede defunctus legatarius ad heredem non transfert. — § 1. Si vero cum⁶ ipse legatarius morietur, legetur ei: certum est, legatum ad heredem transmitti.

5. Idem, lib. 20, ad Sabinum.

Si post⁷ diem legati cedentem legatarius decesserit, ad heredem suum transfert legatum. — § 1. Itaque si purum legatum est, ex die mortis

TIT. II. — 1. Lib. 6, C. 55. adde lib. 7, sup. tit. 3. — 2. L. 7, § 3 et 4. inf. h. t. — 3. C. 9. inf. cod. — 4. L. 5. § 1; L. 16. in fin. inf. cod.; L. un. § 6, C. de condue. toll. — 5. L. 25. in fin. inf. h. t.; L. 22. in fin. sup. de legat. 2; L. 1. § 2; L. 75. L. 79, § 3. sup. de condit. et demonstr. — 6. d. L. 79. in pr. — 7. L. 5, C. h. t.